TEMETNEK EGY TEMETŐT

Kiürítik, felszámolják, kiárusítják, parkká varázsolják Budapest legszebb és legrégibb temetőjét, a vízivárosi temetőt

(Saját tudósítónktól.) Temetnek egy temetőt. A város legszebb temetőjét, s talán legszebb kertjét. Ahogy belép az ember, összezárulnak mögötte bokrok, fák, burján, elvadult bozót. Amint a forró nyári nap a gazdaglombú fák között a térdig érő füvet, mezei virágokat, burjánt perzseli, nehézillatú, terhes levegő remeg a sírok felett a mély csöndben. Költő nem képzelhetett el banálisabban gyönyörű zugot, mint ez az elhagyott régi-régi temető. A száz-százötvenéves sírok kövei kopottan, eltöredezve bólogatnak jobbra-balra, egyikmásik már évtizedekkel ezelőtt eldőlt és besüppedt a lágy földbe, csak rózsaszín márványsarka áll ki a fűből. Madarak üldögélnek énekelve a sírköveken, a napfényben szikrázó színű pillangók lebbennek virágról-virágra és nagy, mély csönd van, sokkal mélységesebb, zavartalanabb, zsibbasztóbb csönd, mint más temetőben. Egy lélek se jár itt, a szó szoros értelmében egy lélek se, mert azoknak, akik itt nyugosznak, már unokái is elköltöztek. Senki se látogatja a sírokat... mindössze egy nagy barna tyúk kapargál csendesen egy beomlott kripta szélén.

A 18. században nyitották meg a vízivárosi temetőt . . .

— *Még a 18. század végén nyitották meg a vízivárosi temetőt,* — meséli *Fessl* Károly, a budai köztemetők igazgatója — *1790 tájékáról valók az első sírok.* Pontos adataink nem nagyon vannak, hiszen annakidején a halottakat nem törzskönyvezték. Annakidején a temető csak a második kerületet szolgálta. 1885-ben megnyílt a tabáni, amelyet azóta már megszüntettek, 1894-ben pedig a németvölgyi.

— Mikor temettek utóljára a vízivárosi temetőbe?

— Még húsz évvel ezelőtt sírboltba temettek, de mint köztemető már régen megszűnt. *A fokozatos felszámolás 1929 január 1-én kezdődött* ... most azután lassan kiürítik a temetőt s a területet felhasználják.

— Hogyan történik hát egy temető kiürítése?

Hogyan temetnek egy temetőt?

— Várostechnikai vagy egyéb okokból a főváros kimondja, hogy egy temetőbe többet nem temetnek. Akkor *az utolsó temetéstől számított harminc évig nem bolygatják a sírokat.* Akkor kihirdetik, *hogy aki akarja, elvitetheti halottját egy aktív temetőbe. Egy évig várnak* s azokat a sírokat, amelyeknek lakóit hozzátartozóik nem vitették el, *közös sírba temetik.* A sírokat ezután feltöltik földdel és planírozzák a területet, beépítik vagy parkírozzák. A főváros a vízivárosi temető területét *semmiesetre se parcellázza.* Nem fognak itt építeni, hanem *emlékparkot létesítenek. Mintegy háromszáz sírt épen hagynak és azok a parkon belül maradnak.* A stílus szempontjából értékes sírköveket meghagyják és a nevezetesebb emberek sírját se bolygatják.

Uraságoktól levetett sírkövek

— Mikor kezdték felszámolni a vízivárosi temetőt?

— Már régen. Minthogy ez költséges dolog, hát természetesen nem megy egyik napról a másikra. A költségeket *részben a sírkőeladásból fedezik.* Az el nem vitt halottak sírköveit szortírozzák, felbecsülik és eladják. Egy kő, amelynek értéke például *felállításakor ezer pengőt ért, ma már 180—200 pengőért kapható.* Az ilyen követ azután átcsiszoltatják, új szöveget vésetnek rá és újra felállítják. Más nem nagyon marad a halottak után. A koporsókból néha egy-egy deszkaszál megmarad, de többnyire az is teljesen elporlad. A föld lassan benyomja a koporsót, a nedvek, férgek szétrágják. Az ilyen sírokban már nincs egyéb, mint csont. Itt a farkasréti temetőben is van ilyen tömegsírunk. Szép síremléket emeltettünk fölé és rajta felsoroltuk, kik nyugszanak alatta. Ezzel a temető el van temetve.

A temető bevételei

— Szóval, a temetőnek *jövedelme is van?*

— Hogyne lenne. A sírhelydíjakból tekintélyes jövedelme. Azután a sírkőárusítás is bevételt jelent. Például

Ha fáj a feje és szédül, ha teltséget, bélizgalmat, gyomorégést, vértódulást, szorongást vagy szívdobogást érez, igyék minél előbb valódi **»Ferenc József«** keserűvizet, mert ez a gyomor és a belek működését előmozdítja az epekiválasztást fokozza, az anyagcserét **megélénkíti** és a vérkeringést **felfrissíti.**

1933-ban *12.000 pengőt vettünk be sírkövekből* és az idei költségvetésben a várható jövedelem *szintén 12 000 pengő lesz.* De a temető bevétele csaknem mindig teljesen elmegy a kiadásokra. 1935-ben például a farkasréti temető *bevétele eddig 206.000 pengő volt. 1933-ban 417.000 pengőt vettünk be.* A kiadás ugyanebben az évben *335.000 pengő volt,* de ebbe nincsen beszámítva több beruházási tétel, mint útépítés, épületek karbantartása stb. Ha a temető jövedelme nagyobb, mint a kiadása, akkor *a tiszta jövedelem felett természetesen a város pénztára rendelkezik.* De nagy kiadásaink vannak. Az őrszemélyzet, tisztviselők, sírások fizetése például *1933-ban 98.000 pengőt tett ki* a költségvetésben. Munkadíjakra ugyanebben az évben *166.000 pengőt fizettünk ki.*

81.000 halott lakik a Farkasréten

— És hányan laknak a temetőben. Már mint a föld alatt?

— 1934 végéig itt a farkasréti temetőben már *több, mint 81.000 embert temettek el. Az évi átlag 1400 temetés.* De vannak ingadozások. Néha felmegy egy évben 1600-ra és van, amikor leszáll 1200-ra is. Lehet, hogy a temető valamikor jó üzlet lehetett, *mert a felszámolás alatt álló vízivárosi temetőt egy időben, már nagyon régen, bérbeadták.* Ebben a régi temetőben *körülbelül 15—20.000 halott fekhet.* Nem lehet pontosan meghatározni, mert, mondom, nem vezettek könyveket eleinte, úgyhogy csak a terület után lehet felbecsülni, beleszámítva azt, hogy régente igen pazarlóan bántak a földdel.

— Kik vannak nevezetesebb halottak a Vízivárosban?

— Ott van a *Gyulay grófi család kriptája.* Már régen egyszer levelet kaptam Párizsból vagy Genfből, a család egyik leszármazottja kérdezte, megvan-e még a kripta? Majd egyszer eljön megnézni és rendbehozatni. Itt feküdt *Clark* Ádám, de őt átvitték a Kerepesi temetőbe. Van egy *Csáky* kripta, azután a katonatemetőben volt *Hentzi is.* De többnyire budai polgárok, városi notabilitások nyugszanak benne. Most park lesz itt, nyilvános kert és bizonyos, hogy a halottak szebb nyugvóhelyet nem kaphattak volna..

Alig látni magyar nevet a sírköveken

Nem kaphattak volna szebb nyugvóhelyet a halottak. Kár, hogy a temetőt kettészeli az az új út, amelyet az Új Szent János-kórháztól vágtak. Ettől jobbra-balra terül el most ez az ódon temető, a város egyik legregényesebb pontja.

Riasztóan idegen itt minden. *Alig látni egy magyar nevet és alig látni magyar felírású sírkövet:*

»*Hier ruhet Anna Max geb. von Aulitzky, gest. im 87. Lebensjahre in 1888.*« »*Elisabeth, Freyin von Seeberg, geborene von Rakovszky, gestorben 1843. november 14, im 75. Lebensjahre.*« Az ember sírdombokon lép át, lába alatt süpped a talaj. Szét kell hajtani a bokrokat, hogy le lehessen olvasni a kövek kopott felírását. Szép barokk sírkő, felírása: »*Hier ruhet Iohan Adam Karner, gew. Ofner Fortificaons Bau Rechnungsführer. Verschied den 23. October 1799 im 63 Lebensater. Wanderer, bitte für die hingeschiedene Seele.*« Karner budai erődítési számvevő *1730 ben született.* És milyen jó, szolíd munkák ezek a sírkövek. Az alig százévesek és még fiatalabbak mind kopottabbak, vésetük olvashatatlan, a keresztek szára letöredezett és a jó régi kövek keményen állnak helyükön. A katonai temetőben *egy orosz sír is van,* cirillbetűs *felírással.* A kis kőkeretből *vastag bodzafa nőtt ki. Orincsay* Lászlóné hatvanéves síremlékének szép szobráról *hiányzik a fej, mint valami görög torzóról.*

Régi sírkövek vására

A temetőnek a Hűvösvölgy felé eső részén a fák között már látszik a Jánoshegy kékes gerince. Itt már szép sorjában a földre fektetve hevernek *az eladásra kerülő kövek.* Fenn, az új út fölé eső részen, valóságos kis kiállítást rendeztek. A roppant vadgesztenyék és juharfák között egy tisztáson elegáns úr áll két hölggyel és válogat a kövek között. Legalább akkora a választék, mint egy sírkőgyárosnál. A hölgy rendkívül szőke és parfőmje *körülszálldossa Anton Schröder sírját, aki 1801, augusztus 7-én halt meg, Budán.*

Tibi, imádlak, Piri

A fák közül ki-kicsillan egy modern, lapos fehér villa fala a temetőn túl. Hihetetlenül és idegenül hat itt a régi kövek között. Mindenesetre, ha valakinek túlélénk a képzelete, figyelmezteti a sírok újabbkeletű felírása, hogy a távoli csengetyűszó, nem falusi harang szava, hanem a villamosé: *Szegény »Vithelm Agoston úr nyugalmazott királyi tisztviselő, meghalt 1823-ban«* sírkövén például *tintával odamázolt átdöfött szív látható és alatta a felírás: Itt volt Miki és Irén 1932 augusztus 2-án.* Vagy »*Herr und Frau Xaver Luberth*«, orgonaépítőék *1800 április 24-i* keltezésű sírján a következő halhatatlan nyomot hagyta egy szerelmespár: *Tibi, imádlak, Piri.*

Régi cipő és lyukas fazék a kriptában

Düledező kriptában különös felfedezést teszek. A fedővaslapon is kifogott már az idő, meggörbül, alatta a kőkeret bedőlt, be lehet lesni a halottakhoz. A másik oldalon egy résen besüt a nap, lenn a mélyben szép világos van. Nagy családás: nincsen lenn se csont, se porló koporsó. Mindössze *egy öreg magasszárú fekete cipő és egy lyukas fazék.* Mi ez a misztikus erő, amely az emberi civilizációnak ezt a két jelképét a legvalószínűtlenebb helyekre varázsolja? Ki ne nézte volna még tengerparton a sekély vízben, a sziklák között a halak játékát? És ki ne látott volna még a szép átlátszó vízben a csigák és kagylók között öreg magasszárú fekete cipőt és lyukas fazekat? Lyukas fazekat a kriptában, a tenger fenekén, patakban az Alpesekben, sziklafokon a Fekete tenger elhagyott partján?

Itt a felső temetőben látni a legutolsó sírok egyikét: »*Dr. Medveczky Frigyes, egyetemi tanár, a tudományos akadémia rendes tagja, meghalt 1914-ben és neje gróf Zichy Mária, 1912.*« Egy másik sír: »Itt nyugszik Orbay-Langer Anna, született *Pesten* 1835-ben, meghalt *Budán* 1855-ben.« Azután latinul: »*Hic iacet Caecilia Szeth, nata Horner, obiita aetatis 47, die XV. februarii MDCCCXIX.*« És egy angol: »*To the memory of James Teasdale, who departed this life on the 30th May 1852, aged 58 years.*«

Emericus Axametü, meghalt 1794-ben

Német, angol, orosz és megint német felírás. Mintha nem is Magyarországon járnánk. Az ódon illatú, elvadult kertben, amely már levetkőzte a temető minden borzongató ünnepélyességét, amely már nem egyéb elragadó, illatos vadonnál, úgy jár az ember, mint valami régi német kisváros temetőjében. Egy elhagyott lejtősfüves domboldalban áll a temető egyik legrégibb sírja: »*Hic iacet Emericus Axametü, obiit die 28. Iunii 1794*«. Fantasztikus meggondolni, hogy Axametü Imre talán 96 évesen halt meg és akkor *1678-ban született. De bizonyos, hogy öreg ember volt, mikor XVI. Lajos francia királyt lefejezték.* Mindössze egy évvel élte túl.

Siessen, aki még látni akarja ezt a budapesti látványosságot. Bizonyos, hogyha park lesz belőle, a város legszebb parkja lesz. De különös, vad, bozótos, elhagyatott, nyugalmas és végtelenül megnyugtató eredetiségében ezt a vízivárosi temetőt már csak rövid ideig lehet látni. Temetik a temetőt.

Janovics András